

GERARD GRASMAN

IK ECHNATON

VOORHEEN AMENHOTEP IV

*Farao Echnaton met zijn gemalin Nefertiti en hun kinderen,
beschenen door de zonneschijf met stralen die in handjes eindigen.*

Betekenis: Atons resideert in zijn domein: de stralen van de zon.

Hij is de Ene en Almachtige God die de zijnen beschermt.

Farao Echnaton regeerde van 1351-1333 v. Chr.

Met dank aan mijn fantastische corrector Ingrid van der Wal!

ISBN 9789402156713

Copyright 2016 Gerard Grasman

Uitgeverij Brave New Books Amsterdam

Omslagontwerp: © Peter Beemsterboer/Beemsfoto

Dit boek draag ik op aan mijn eigen koningin, die al twintig jaar naast en achter mij staat. In een recente crisisperiode handelde zij heel resoluut en nam de zware taak op zich om mij vanuit Portugal in één ruk naar een ziekenhuis in Limoges te brengen, waar ik gelukkig opknapte en voldoende energie opdeed om dit boek, een project dat al heel lang door mijn hoofd speelde, eindelijk te schrijven. An, je bent geweldig!

INHOUD

Hoofdstuk I LENTE, 1347 v. CHR.	5
Hoofdstuk II EEN STRENG REGIME	20
Hoofdstuk III VREEMDE VERMOGENS	44
Hoofdstuk IV SAMENZWEERDERS	65
Hoofdstuk V DE BIJZETTING VAN VADER EN MIJN LAATSTE INITIATIE	91
Hoofdstuk VI MIJN KRONING TOT GOD-KONING	108
Hoofdstuk VII SYMPATHIE EN ANTIPATHIE	120
Hoofdstuk VIII NEFERTITI ALS GROTE KONINKLIJKE VROUWE	130
Hoofdstuk IX ATON OVERWINT!	147
Hoofdstuk X NEFERTITI SPREEKT	170
VERKLARENDE WOORDENLIJST	173

KANTTEKENING VAN DE AUTEUR

Volgens alle experts is er over het leven van Amenhotep IV, de latere farao Echnaton, heel weinig bekend. Waardoor zijn besluit werd ingegeven om alle (ca. 830) Egyptische goden af te danken, is evenmin bekend.

Er zijn vier mogelijkheden:

- a. Teye, zijn moeder, koningin en Grote Koninklijke Vrouwe, heeft hem al vroeg het geloof in een almachtige scheppergod (Aton) ingeprent. Diverse egyptologen opperen dat dit geloof in één God overgenomen kan zijn van het volk Israël, dat vele jaren in Egyptische slavernij had geleefd;
- b. Nefercheperu, zoals hij door zijn familie werd genoemd, gaf al heel jong blijk van vermogens als telepathie, helderziendheid enzovoort, waardoor hij zich kon ontwikkelen tot mysticus en - net als de grondleggers van het jodendom, het christendom en de islam - op een gegeven moment tot het inzicht kwam dat er één goddelijke Schepper bestaat;
- c. het besluit werd ingegeven door de noodzaak om een eind te maken aan de veel te grote macht van de belangrijkste priesterdommen, die vanwege hun bureaucratie (de cultus van Amon had bijvoorbeeld 70.000 ambtenaren in dienst) een enorm deel van de geïnde belastingen opeisten;
- d. een combinatie van opties b en c.

Voor dit boek leek mij de vierde mogelijkheid logischer, want veel religieuze leringen werden verkondigd door mystici die zich door een natuurlijke aanleg, of als gevolg van meditatiebeoefening en bewustzijnsverruiming, konden verplaatsen in een andere wereld dan de onze. (Ik wil uiteraard de mogelijkheid van boerenbedrog niet uitsluiten.) Dit boek is daarom geen geschiedeniswerk, maar een poging wat licht te werpen op het leven van Echnaton zoals *het had kunnen zijn*.

Wat de in dit boek opgenomen legenden betreft: ik kon geen weerstand bieden aan de verleiding om wat boeiende delen van de beschreven overleveringen te citeren uit mijn intensieve actualisering en hervertaling van *Egypte's mythen en legenden* (© 2016 Gerard Grasman). Dit al in 1919 uitgegeven boek was een rijk geïllustreerd standaardwerk van de mytholoog Lewis C. Spence (1874-1955).

Vanzelfsprekend is het voor een boek als dit onontkoombaar om de historische feiten aan te vullen met diverse fictieve namen. Voor de spelling heb ik daartoe leentjebuurt gespeeld bij de literatuur over het oude Egypte waarin heel veel namen voorkomen. Namen met de klinker 'oe' zijn door mij gespeld met een 'u', vanwege de gigantische verwarring in de weergave van namen bij de vertalingen van hiërogliefen. Voor uw gemak, lezer, heb ik daarom een alfabetische *Verklarende Woordenlijst* samengesteld, die u achter in dit boek kunt vinden

Veel leesplezier!

LENTE, 1347 v. CHR.

In het zesëntwintigste regeringsjaar van mijn vader, farao Amenhotep III, ik was vier jaar oud, werd ik door mijn vader naar het paleis van de hogepriester van Amon-Re gebracht. Het paleis van Meryptah, de Eerste Profeet van Amon-Re, lag binnen het ommuurde, uitgestrekte tempelcomplex van Thebe, maar het koninklijk paleis van mijn vader lag in Malkata, even ten westen van Thebe.

De wandeling vanaf vaders paleis zou ondanks het vroege uur veel te lang en te warm zijn. Daarom stapten we voor deze gelegenheid in de koninklijke bark, die al gereed lag. De koninklijke roeiers zaten al op hun plaatsen; de koninklijke garde wachtte ons op bij de aanlegsteiger. Tussen de imposante rijen gardisten, stuk voor stuk lang, breedgeschouderd en in volle krijgsuitrusting, wandelden we de steiger op, en daarna de loopbrug. Het viel mij op dat vader een kop groter was dan de grootste koninklijke gardist. In zijn nabijheid voelde ik mij altijd heel veilig en beschermd.

Vader droeg een hagelwitte, ruimvallende schoudermantel van het zuiverste linnen, die zijn grote lichaam beschermde tegen de intense straling van de voorjaarszon. Zijn rode lendendoek, die boven zijn knieën eindigde, was geweven met een patroon van blauwe en witte horizontale banen. Erboven droeg hij een wit en dik kuras van zacht geitenleer, met veel gaatjes erin. Mijn moeder, Grote Koninklijke Vrouwe Teye, heb ik in mijn prille leventje zelden had gezien, omdat ze bij afwezigheid van vader het afhandelen van de staatszaken voor haar rekening nam en de zorg voor mij nagenoeg volledig overliet aan mijn min. Ik had haar gevraagd waartoe die gaatjes dienden.

'Dat moet, omdat anders zijn huid zou verstikken,' had ze gezegd.

Aan zijn rechterheup hing een gouden zwaard. Zelf droeg ik exact dezelfde kleding, maar uiteraard van veel kleiner formaat en zonder zwaard.

Toen we samen onder het witte baldakijn zaten en de koninklijke roeiers hun ritme hadden gevonden, genoten we van de koele ochtendbries die zacht over het Nijlwater streek. De riemen leken het water nauwelijks te raken, bijna geluidloos, maar toch schoot de bark vooruit, ondanks de stroming.

De waaierdrager die gereed stond om ons koelte toe te wuiven, maakte een diepe buiging voor ons en wilde direct met zijn werk beginnen, maar dankzij de frisse bries was hij overbodig. Vader, die ik alleen heb gekend onder zijn troonnaam Amenhotep Hega Waset - wat Amon is Tevreden, Heerser over Thebe betekent - beduidde hem met een handgebaar dat hij zich kon terugtrekken.

Vader had mij een plaatsje tegenover hem toegewezen. Want, zo had hij - die over heel Egypte regeerde - gezegd: 'Ik wil je graag een oud en leerzaam verhaal vertellen, Nefercheperu.' Eigenlijk heette ik Nefercheperu-re Ua-en-Re, wat Schoon is de Belichaming van Re, de Ene en Unieke van Re betekent.

Aangezien ik mijn vader later zou opvolgen, noemde hij mij nooit bij mijn Horus-naam, maar gaf de voorkeur aan mijn verkorte voornaam. Deze mocht uitsluitend worden genoemd door naaste familieleden en vertrouwden. Er was

doelbewust voor die naam gekozen, mede met het oog op mijn latere ambt als allerhoogste priester van de zonnegod, Amon-Re. Ik moet erbij zeggen dat de echte naam, dat wil zeggen de ware naam van personen in ons land strikt geheim wordt gehouden. De naam is een wezensaspect van betrokkene. Wie de geheime naam kent, kan macht over hem of haar uitoefenen.

'Het gaat over een arme boer die we Sechti zullen noemen,' hoorde ik vader zeggen. 'Hij kreeg het aan de stok met een zekere Tehutinecht. Wil je dat horen? Het is een boeiend verhaal, zoon.'

'Graag vader,' antwoordde ik. Hij schraapte zijn keel en begon mij het oude verhaal van *De Boer en de Pachtter* te vertellen. Ik heb weliswaar een uitstekend geheugen, maar of ik dit boeiende verhaal uit mijn prille jeugd echt goed heb onthouden, weet ik niet. Toch wil ik proberen het hier zo goed mogelijk na te vertellen, zoals ik het destijds uit de mond van mijn vader heb vernomen.

Wanneer vader behoefte had aan wat verstrooiing, ter afwisseling van zijn drukke staatszaken, liet hij zich meestal aangenaam onderhouden door een van de leden van de koninklijke raad, vizier Unanas, die ook zijn opperverteller was. Unanas had farao Amen-hotep III in *zijn* jeugd dit oude verhaal verteld, dat van generatie op generatie werd doorgegeven.

'Luister goed, Nefercheperu,' begon vader. 'Het verhaal dat ik je ga vertellen, is niet alleen boeiend, maar vooral ook leerzaam, zoals ik al zei. Het begint net zoals veel andere heel oude verhalen.' Vader keek mij indringend aan om zeker te zijn van mijn aandacht, want hij wist dat ik een dromertje was. Wat hij niet wist - het was iets dat ik niemand durfde te vertellen, uit angst om uitgelachen te worden - was dat ik in zijn omgeving vaak andere mensen zag. Zij deden nooit hun mond open, maar probeerden mij met gebaren iets te vertellen. Wat zij me wilden zeggen, is me pas veel later duidelijk geworden. Ze gedroegen zich heel vreemd. Ze deden weliswaar erg hun best hun voeten op de grond te houden, maar ik zag duidelijk dat ze zweefden. Sommigen waren grijs of doorschijnend. Vreemder nog was, dat ze meestal plotseling als uit het niets opdoken, of ineens verdwenen.

Vaders blik bracht me terug bij de werkelijkheid van het moment. Hij begon:

'Er was eens, lang geleden, een arme boer die Sechti heette. Zo lang geleden dat zelfs onze Meryptah, Eerste Profeet van Amon, niet meer weet in welk jaar het is gebeurd. Je kunt je voorstellen hoe Sechti eruit moet hebben gezien, als je kijkt naar die hardwerkende fellah daar, die op de oever aan het werk is op zijn akker.'

Ik keek naar de dichtstbijzijnde oever, maar zag daar alleen de kruinen van sycamores en wuivende palmbomen die boven de hoge muur van het uitgestrekte tempelcomplex uitstaken. Vader zag mijn blik en wees naar de andere oever. Daar zag ik een vrouw die een stel waterbuffels voortdreef, naar een doel dat alleen zij scheen te kennen. Ook zag ik daar een pezige man, die alleen een lendendoek droeg en keer op keer een stok met iets zwaars eraan tegen de grond leek te smijten. 'Vader,' vroeg ik, 'heb ik verlof om te spreken?'

Mijn vader knikte glimlachend, blij met dit blijk van een goede opvoeding, denk ik nu. Ik zei: 'Bedoelt u die magere man daar, die zo hard met zijn wapen

inbeukt op de grond?' Vader moest lachen. 'Die bedoel ik, ja. Maar wat hij daar in zijn handen heeft, jonge prins, is geen wapen, maar een werktuig waarmee hij zijn akker bewerkt. We noemen zo'n ding een hak.'

'Dus wat hij doet, is hakken, vader?'

'Heel goed, Nefercheperu! Zo wordt de grond opengelegd.'

Vader zweeg een ogenblik en keek peinzend naar de boer, die luidkeels zong onder het werken, zoals veel fellahs in Egypte plegen te doen - en misschien ook overal elders. Hij hernam: 'Juist, waar was ik? O ja, bij de boer die Sehti heette. Welnu...

De kwestie is dat Sehti weliswaar tot de klasse der fellahs behoorde, maar behalve zijn bescheiden akker bewerken, deed hij er nog iets anders bij. Dat was omdat zijn vruchtbare akker niet groot genoeg was om zijn gezin, want hij had een vrouw en drie kinderen, te onderhouden.'

Opnieuw keek vader me indringend aan. 'Jawel, Nefercheperu, als jonge prins behoort je tot zo'n machtige en rijke familie dat je je nog geen voorstelling kunt maken van armoede. Zoals je ziet, moet ook die fellah van zo-even de hele dag hard werken om zijn gezin te onderhouden van de opbrengst van zijn akker. Over een paar dagen kan hij zijn maïs of gerst inzaaien. Is het niet bewonderenswaardig dat hij er ook nog bij kan zingen?'

'Heb ik verlof om te spreken, vader?' vroeg ik weer.

Amenhotep knikte.

'Groeit ons voedsel dan niet vanzelf?'

'Ja, en nee, Nefercheperu. Al wat leeft, heeft water nodig, en dat water levert ons de grote god die wij kennen als de grote god Chnum. Hij - geprezen zij zijn naam! - zorgt ervoor dat de akkers jaarlijks worden overstroomd. Het Nijlwater voert leemdeeltjes mee die de grond vruchtbaar maken. Dat is nodig voor de gewassen die de fellahs planten. Alleen zo kunnen de planten genoeg water en voedingsstoffen uit de grond halen om te groeien. Amon-Re, de koning der goden, daar hoog boven ons, zorgt met zijn warme stralen voor de rest.'

Of ik het destijds allemaal goed heb begrepen, kan ik niet beweren, maar ongeveer zo moet vader het mij hebben uitgelegd. 'Hoe gaat het verhaal van Sehti verder, vader?' vroeg ik. Amenhotep schraapte zijn keel en nam een lange teug uit zijn leren wijnzak. Vol bewondering zag ik hoe er een dun straaltje rode wijn uit de tuit spoot, precies in zijn open mond. Er ging geen druppel verloren. Hij vervolgde:

'Sehti woonde in het verre Zoutland, niet ver van een zee waarin je blijft drijven, als je je stilhoudt. Vanuit die landstreek dreef hij ruilhandel met de inwoners van de stad Henenseten. Eens in het jaar maakte hij een lange en gevaarlijke reis met zijn karavaan van pakezels, beladen met zout, soda, biezen en nog andere producten uit deze streek. Onderweg moest hij echter zowel heen als terug door de landerijen van het Huis Fefa trekken. Dit was het landgoed van een hoge rentmeester, Meruitensa. Deze stond in de gunst bij de toenmalige koning van noordelijk en zuidelijk Egypte. De akkers van rentmeester Meruitensa lagen langs het bevoeiingskanaal.

Die akkers werden gepacht door een welvarende boer, die de zoon was van een vertrouwde lijfeigene van Meruitensa die jong overleden -'

Vader merkte mijn vragende blik op. 'Heb ik verlof om -,' begon ik, maar hij knikte al instemmend. 'Vader, wat is pachten?'

'Goeie vraag, jonge prins! Als iemand tegen een vergoeding de akkers van iemand anders wil gebruiken alsof ze van hemzelf zijn, spreken we van pachten. Hij is dan de pachter van die grond, maar moet een vijfde deel van de opbrengst aan de eigenaar van de grond afstaan. Een vijfde deel is gelijk aan' -

- 'de vingers van één hand,' schijn ik te hebben geantwoord, want later heeft mijn vader dat nog dikwijls vol trots verteld aan moeder, koningin Teye. Hij hernam:

'Tehutinecht, nu, was een ruwe kerel met een inhalig karakter, die door zijn knechten en bedienden werd gevreesd vanwege de harde hand waarmee hij hen tuchtigde als ze iets deden of nalieten wat hem niet beviel. Dan werd de arme man of vrouw op een regen van stokslagen getraakteerd. Op zekere dag - Sechti's karavaan was al enkele dagen onderweg - was Tehutinecht op zijn akkers te vinden, waar hij toezicht hield op het maaien en binnenhalen van de maïs.

Nu wilde het lot - helaas voor onze Sechti - dat Tehutinecht de stofwolk van de ezelskaravaan zag opbollen langs het smalle jaagpad langs het kanaal. Het duurde vanwege het opbollende stof even voordat hij de karavaan kon onderscheiden. De aanblik ervan wekte zijn hebzucht. Niet voor niets was hij zo welvarend geworden. Dat had hij grotendeels te danken aan zijn sluwheid en slechte karakter. Terwijl de ezelkaravaan langzaam naderde, Sechti voorop, probeerde Tehutinecht haastig een list te verzinnen waarmee hij de ezelkaravaan mét alle kostbare goederen erop in handen kon krijgen. Hij was al jaren geleden begonnen met het steeds verder naar de kanaaloever uitbreiden van de akkers die hij mocht bewerken. Zo probeerde hij het vijfde deel van de totale oogst dat hij steeds moest afdragen, deels terug te verdienen. Hierdoor was het oorspronkelijke jaagpad langs het bevoeiingskanaal gaandeweg veel smaller geworden.

Nu bood het pad nog nauwelijks ruimte aan een voetganger, zodat Sechti voor zijn ezels uit moest lopen.

'Heb ik - ' zei ik vragend, want ik besepte al dat vader zou knikken. Een kind leert snel, nietwaar? Na vaders positieve reactie vroeg ik hem: 'Heeft pachter Tehutinecht dit met medeweten van de eigenaar van de grond gedaan, vader?'

'Luister, jonge prins' zei farao Amenhotep met een glimlach die goedkeuring voor mijn vraag uitdrukte, 'dat doet dat soort mensen nooit, begrijp je? Die zijn zo brutaal dat ze erop rekenen zoiets straffeloos te kunnen doen. En straf blijft meestal uit, vooral als hun handelwijze ook van voordeel is voor de eigenaar van de grond, zoals in dit geval.' Hij laste een pauze in, om zich te bezinnen op de rest van het verhaal.

'Maar, lieve Nefercheperu, jonge prins,' hernam hij, 'dat wil niet zeggen dat het in orde is. Integendeel, het is regelrecht in strijd met onze wetten. Die staan

niet allemaal in steen gehakt. Ook eeuwenoude gewoonten hebben kracht van wet. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor een jaagpad dat iedere Egyptenaar moet kunnen gebruiken. Hoe het ook zij, pachter Tehutinecht had dit gedaan en er al jaren van geprofiteerd. Laat me nu het verhaal vervolgen:

Op slag bedacht Tehutinecht een list, want hij had al gezien dat er slechts één man voor de ezelskaravaan uit liep. Hij wenkte een van zijn knechten en zei hem: "Vlug, ren naar het grote huis en haal een oud gewaad van mij, dat lang genoeg is om het over het jaagpad te leggen." *Zo kan ik met goed fatsoen ruzie met die kerel zoeken, als hij het waagt om over mijn gewaad verder te trekken,* bedacht Tehutinecht arglistig. De knecht ijlde weg. Hij rende bijna het hart uit zijn lijf, uit vrees voor een pak stokslagen. Tehutinechts vrouw begreep weinig van de opdracht die de knecht van haar man had gekregen, maar, wijs geworden door haar jarenlange omgang met deze hardvochtige echtgenoot, zocht zij haastig een oud en lang gewaad van hem op, dat eigenlijk allang afgedankt had moeten zijn. Uit zuinigheid was daar nooit iets van gekomen.

Toen nu de knecht terug kwam bij het jaagpad, had Sehti's karavaan al bijna de plaats bereikt waar Tehutinecht vol ongeduld stond te wachten. Hij rukte de knecht het smerige linnen gewaad uit handen en spreidde het uit over het jaagpad. Sehti en zijn pakezels konden alleen nog verder trekken door over Tehutinechts gewaad te lopen. Het ene uiteinde ervan lag in het maïsveld; het andere einde hing af van de kanaaloever. De list werkte: de goedgehartige Sehti, die gewoonlijk alleen het goede van de mensen dacht, maakte nietsvermoedend aanstalten om over het gewaad te lopen.

Tehutinecht had zich al bijna zijn hele leven geoefend in doen alsof hij uitzinnig van woede werd, zodat hij bulderde: "Sta stil, jij brutale kerel! Je was toch niet van plan over mijn kostbare linnen gewaad te banjeren, met die smerige ezels van je?" '

Ademloos luisterde ik naar de zware stem van mijn vader, die Tehutinechts woede in zijn stem liet doorklinken. Als ik niet had geweten dat hij zoveel van mij hield, zou ik er ongetwijfeld hevig van geschrokken zijn. Hoewel vader de schrik in mijn ogen moest hebben opgemerkt, vertelde hij verder.

' "Ik zal proberen er omheen te gaan," antwoordde Sehti bedaard, die voor heter vuren had gestaan. Hij dreef zijn pakezels het maïsveld in. Nu werd Tehutinecht nog veel kwader. Hij liep rood aan en de aderen van zijn keel en slapen zwollen gevaarlijk op.

"Wel heb ik ooit, nou drijf je die vervloekte ezels van je ook nog eens over mijn heerlijke rijpe maïs, jij armoedzaaier!" tierde hij.

"Zie jij dan een andere weg?" vroeg Sehti hem goedgemutst. "Als jij dat gewaad niet weghaalt, moet ik er wel overheen!" En terwijl het tweetal nog in beslag werd genomen door deze felle woordenstrijd, deed een van Sehti's pakezels zich tegoed aan een paar maïskolven. Tehutinecht zag het dadelijk en hij liet zijn klacht zo mogelijk nog een toontje hoger klinken. "Moet je dat nou toch zien! Die satanische ezel van je vreet van mijn kostbare maïs! Dat is diefstal! Dat kost je je ezel, als betaling!"

"Wel, wel," antwoordde Sechti bedaard. "Wilde je mij beroven, nota bene in het landgoed van de hoge rentmeester Meruitensa, dat hier aan het kanaal grenst? Is hij niet de strenge rechter die alle rovers zwaar pleegt te straffen? Bedenk dit, voordat je te ver gaat," vervolgde hij bedaard, de woede van Tehutinecht trotserend. "Ik, Sechti, ben weliswaar een armere boer dan jij, maar ik zal toch mijn beklag bij hem doen en het recht zal zegevieren!"

"Ha! Dacht jij soms dat deze hoge heer zo'n miezerig kereltje als jij het oor zal lenen?" grijnsde Tehutinecht. "Je mag gerust klagen wat je wilt, arme drommel die je bent, maar het enige recht waarop jij mag hopen, is het recht van een harde stok! Ik zal je alvast een voorproefje geven!" Tehutinecht voegde de daad bij het woord en begon de arme Sechti af te tuigen, terwijl hij schreeuwde: "Luister goed, armzalig stuk vreten! Ik ben de *gemachtigde* van de hoge rentmeester Meruitensa en leg beslag op deze ezel en de handelswaar die hij draagt, vanwege je ongehoorde brutaliteit, lelijke dief die je bent!"

Tehutinecht gaf zijn knecht opdracht de vacht van alle ezels grondig te onderzoeken op rode haren. Sechti begreep dadelijk wat de bedoeling was: als een ezel ook maar één rode haar in de vacht had, zo geloofden alle boeren in mijn land, moest de arme ezel in kwestie een belichaming zijn van de satanische Seth. Zo'n dier werd levend voor de krokodillen gegoid.

Wat Sechti al vreesde, werd werkelijkheid. Tehutinechts knecht vond bij iedere pakezel wel wat roodachtige haren. De sluwe boer maakte zich dadelijk meester van Sechti's complete karavaan door zijn knecht te bevelen om de twaalf pakezels een van zijn weiden in te drijven.

"Zulke godslasterlijke beesten mogen het land van Osiris niet bevuilden," zei hij huichelend. "Ik laat ze de Nijl indrijven, dan kunnen de krokodilgod Sobek en zijn familie zich te goed doen aan hun smerige vlees."

Sechti wist donders goed dat de schoft deze grote leugen verzon: het was een voorwendsel om de hele karavaan mét alle handelswaar in handen te krijgen.'

Luisterend naar vader deed ik mijn best geen ontsteltenis te laten blijken over de grove termen waarmee hij zijn vertelling kracht bijzette. Mijn moeder, Teye, zou ze in geen geval hebben goedgekeurd, zoals ik wist, zo jong als ik was. Ik was zo opgegaan in Amenhoteps vertelling, dat ik niet had gemerkt dat onze bark een steiger had bereikt.

Die steiger lag recht tegenover een vrij smalle poort in de tempelomgeving, die doorliep zover het oog reikte. De bemanning van de koninklijke bark was al druk bezig met het laten uitklappen van de loopbrug. Meteen stond mijn vader op. Ik had het hele verhaal liefst in één keer gehoord. Hij las de teleurstelling van mijn jonge gezicht en zei troostend: 'De rest vertel ik je een andere keer, jonge prins. Daar kun je op rekenen.'

Tja, daar moest ik het mee doen.

Teleurgesteld liep ik aan de hand van vader de loopbrug af. Via de steiger en een brede granieten trap naar een kort verhard voetpad bereikten we de smalle poort in de hoge muur die het hele tempelcomplex omgeeft. Een van onze gardisten bonkte met het gevest van zijn zwaard tegen de zware houten poortdeur. Twee poortwachters in linnen lendendoek gooiden de poort haastig open. Ze

strekten zich eerbiedig uit op de grond, als eerbetoon aan de farao en mijn persoonkje. Een eindje verder zag ik een man staan die welhaast even groot en breed was als mijn vader. De man droeg het gewaad van een sacraal schrijver en maakte een diepe buiging voor ons. 'Zijne heiligheid, de hooggeleerde Meryptah, ziet uit naar de komst van uwe heilige majesteit en prins Amenhotep de Jongere,' zei hij tegen mijn vader. 'Hij wacht op u in de Ptah-tempel, naast de grote tempel van Amon-Re. Hij hoopt samen met u een offer te brengen aan de grote bouwmeester van het heelal, uwe heilige majesteit. Sta mij, nederige dienaar, toe u beiden voor te gaan.' Met die woorden draaide de man zich om en begon het verharde voetpad te volgen dat uitkwam op een brede, door lange rijen stenen beelden geflankeerde allee naar de tempel van Amon-Re. Even ten noorden van de grote tempel zag ik een veel kleiner gebouw.

'Die kleine, nog vrijwel nieuwe tempel naast de grote tempel is de tempel van Ptah,' wees vader. 'Mijn overgrootvader, Thutmosis de Derde - dus jouw betovergrootvader - heeft de tempel laten bouwen om de grote god Ptah te eren. Dat was nadat Ptah hem in een droomgezicht had gewaarschuwd voor een aanval van de stadstaat Hatti. Deze stad was een machtig bolwerk van de Hettieten in het verre Syrië. Dankzij dit visioen heeft Thutmosis de Derde de stad Hatti kunnen innemen voordat de inwoners zich op een beleg hadden kunnen voorbereiden.'

Onze gids en priesterlijke schrijver begon de allee naar de machtige pylonen van de grote tempel te volgen. Ik zag dat de rijen stenen beelden aan weerszijden van de brede tempelallee merkwaardige dieren voorstelden. Gek genoeg hadden ze vleugels. Vader gaf me ongevraagd uitleg.

'Jonge prins, je vraagt je natuurlijk af wat dit voor beelden zijn, nietwaar?'

Hij wachtte op mijn hoofdknik en vervolgde: 'Het zijn symbooldieren, weet je. Ze hebben het lichaam van de leeuw en de vleugels van een fabeldier. We noemen zulke beelden sfinxen, naar het voorbeeld van een reusachtige Sfinx bij drie piramiden die nog veel groter zijn, op de plaats waar de Nijl zich vertakt in kleinere rivieren.'

Wandelend temidden van de imposante rijen sfinxen voelde ik me heel klein, een gevoel dat steeds sterker werd naarmate we de machtige voorste pyloon van de grote tempel naderden. Naast hem voelde ik me altijd al klein, maar zo nietig als nu had ik me nog nooit gevoeld. Halverwege de rijen sfinxen sloeg onze gids onverwachts af naar een tamelijk smal voetpad dat rechtstreeks naar de voorste pilaren van de tempel van Ptah leidde.

'Ziedaar het Huis van Ptah,' zei vader met een breed gebaar. Algauw bereikten we de ingang van de kleine tempel, opgetrokken uit enorm zware zandsteenblokken die in de ochtendzon bijna rood leken. De blokken waren zo hoog dat mijn jonge schouders er nauwelijks bovenuit kwamen. In de schaduw van twee rijen van drie dikke pilaren voor de ingang van de Ptah-tempel was het aanmerkelijk koeler. Zodra we de tempel zelf betraden, voelde de lucht binnen zo kil aan dat ik huiverde. De strakke oppervlakken van de steenblokken waren overdekt met fraaie hiërogliefen, ingelegd met bladgoud. Ze bezongen de lof van Ptah, de Grote Vormgever.

Eerste Profeet Meryptah wachtte ons op in het Allerheiligste van de kleine tempel. Hij zat tegenover het beeld van de god op een eenvoudig houten bankje,

bedekt met een zitkussen. Hij was klein van stuk, vond ik, vooral ten opzichte van mijn vader, die hoog boven hem uittorende. In een ronde schaal aan Meryptah's voeten lag een royale hoop tarwekorrels; ernaast stonden zeven kruiken bier opgesteld.

'Ah, uwe heiligheid heeft al voor offeranden gezorgd,' zei vader waarderend, na de gebruikelijke plichtplegingen.

De hogepriester droeg, met het oog op de komst van mijn vader, die zelf aan het hoofd van het priesterdom van Amon-Re stond, de priesterlijke tuniek voor religieuze hoogtijdagen. In plaats van een lendendoek droeg hij een lange linnen rok die tot net boven zijn enkels reikte. Zijn halssieraad bestond uit kettingen van leeuwentanden en bedekte deels de twee brede linnen schouderbanden die zijn priesterrok ophielden en vanaf zijn middel doorliepen tot exact twee handbreedten boven zijn enkels. Onder het halssieraad droeg de oude Meryptah een rechthoekig schild van massief goud, met in het midden een ovaal van obsidiaan.

Een ander groot gouden schild bedekte zijn navelstreek. Van dit ovale schild, waarvan de functie mij onduidelijk was, hing een strook groen linnen af. Onder dit schild mat de strook ongeveer een handbreedte, maar dit bestanddeel van zijn priestergewaad werd naar onderen toe twee keer zo breed. Het eindigde met een zwarte, horizontale strook linnen halverwege de dijen.

Onze gids, die een hoge Ptah-priester bleek te zijn en bovendien het ambt van sacraal schrijver vervulde, droeg voor deze gelegenheid een eenvoudig wit linnen gewaad dat tot even boven zijn enkels reikte. Normaal droeg hij een lendendoek, met het oog op de zithouding van de schrijver, die vereiste dat de knieën genoeg ruimte hadden. In dat opzicht verschilden zijn kleding niet van die van mijn priesterlijke leraar thuis, die mij - zo jong als ik was - als koninklijke griffier de betekenis van de drieduizend hiërogliefen had bijgebracht. De grote Ptah-priester droeg een enkele gouden halsketting met de Ankh eraan, het symbool voor eeuwig leven.

Meryptah maakte een uitnodigend gebaar naar de kruiken bier. Amenhotep knikte naar onze gids, de Ptah-priester, die een kruik opnam en deze aanbood: eerst aan mijn vader, dan aan Meryptah en vervolgens aan mij. Ook ik mocht een slokje nemen, wegens gebrek aan schoon bronwater. Vader en ik namen daarna plaats op een tweede houten bank, haaks opgesteld ten opzichte van het kortere bankje van de hogepriester.

Ik was natuurlijk al verwet met de smaak van bier, de verfrissende drank voor iedereen in Egypte. Voor mij, een kind, werd bier altijd gebruikt om er bierenbroodpap van te maken. Toch was dit slokje zuiver bier voor mij een soort initiatie. Niet eerder had ik bier zonder meer geproefd.

Meryptah beduidde de Ptah-priester met een hoofdknik dat hij kon beginnen met het ochtendritueel, het offer aan de grote god Ptah, de bouwmeester van het heelal. Hij moest daartoe de schepel tarwe en de vijf overgebleven potten bier offeren aan de god, wiens grote beeld goedkeurend op ons neerblikte. De Ptah-priester verdween in een kleine ruimte opzij van het Allerheiligste. Even later kwam hij terug. Hij had nu een lang en rijkelijk versierd gewaad aan en hij had zich getooid met een groot gouden borstschild waarin de 'gereedschappen' van Ptah waren gegraveerd: een passer en een hamer. Zo begon hij aan de vol-

voering van het vereiste, tamelijk omslachtige offerritueel. Zijn *was*-scepter (*Seth*-staf, een teken van macht) was voorzien van het *djed*-teken voor pilaar.

Algauw ik werd overmand door verveling, dus keek ik intussen nieuwsgierig om mij heen. De hiërogliefen in de muren verheerlijkten Ptah onder allerlei hoe-danigheden en namen. Gedurende het saaie ritueel had ik ruimschoots de tijd om Ptah's beeld nader te bestuderen. De god droeg een baard en had een kaal hoofd. Hij was tot boven de enkels gehuld in een gewaad, dat zijn hele lichaam strak omsloot. Later werd me duidelijk dat dit gewaad veel leek op een lijkwade, wat ik altijd vreemd heb gevonden. Ptah droeg de *menat*, een halssieraad dat uit meerdere kettingen bestond en tot het borstbeen reikte.

'De *menat* is een symbool voor een gelukkig leven,' fluisterde vader me toe, toen hij mij zag kijken. Ptah's lange hand omklemde de hermesstaf, het symbool voor stabiliteit en gelijkmoedigheid.

Wat mij vooral opviel, was dat het beeld van de god omgeven was door een zwakke uitstraling die voor het grootste deel blauwpaars was gekleurd. Dit was de aura die alle levende mensen omgeeft en doordringt, zoals ik al als kind van twee had leren zien. Ptah's aura was veel zwakker en werd bekroond door een vage, gouden lichtkrans rond het hoofd. Ik hoorde intussen het geprevel van de Ptah-priester, die met een overvloed aan gebaren en strijkages de zes potten bier voor het beeld van de god plaatste, met de schepel tarwe in het midden. Zoals ik me herinner, prees hij Ptah als de goddelijke schepper. Hij loofde de god, die de eeuwige eenheid van de scheppingskrachten met de krachten van duisternis en chaos belichaamde. Van dat laatste begreep ik niet veel.

Het offerritueel leek voor mij een eeuwigheid te duren, maar uiteindelijk hield het geprevel van de Ptah-priester op, waarna hij zich met diepe buigingen terugtrok in de nis. Even later verliet hij de kleine Ptah-tempel in zijn dagelijkse kleding, alweer met diepe buigingen.

Meryptah wachtte tot hij buiten gehoorsafstand was, voordat hij het woord tot mij richtte. 'Jonge prins,' vroeg hij, 'weet je waarom je hier bent?'

Ik schrok op uit mijn dromerij. Meryptah's leerachtige, smalle gezicht was gegroeefd van ouderdom en ik herinnerde me dat hij vaak de Grote Leraar werd genoemd. Hij had mijn grootvader als kind onder zijn hoede gehad, en ook mijn vader.

'Eh... nee, uwe heiligheid,' antwoordde ik bedremmeld.

'Zijne heilige majesteit, je vader, zal je er toch wel iets over hebben verteld?' vroeg Meryptah vriendelijk.

'Vader heeft mij verteld dat uwe heiligheid zijn leraar was, en ook de leraar van mijn grootvader,' zei ik, met een blik opzij naar mijn vader. 'Meer weet ik nog niet.'

'Je weet dus ook niet wat de betekenis is van je voornaam?'

Nu bevond ik me op bekend terrein. Gretig zei ik: 'Nefercheperu betekent Schoon is de Belichaming van Re.'

'Heel juist, jonge prins,' zei Meryptah vriendelijk. 'Dan weet je natuurlijk ook waarom de godsnaam Re in jouw voornaam voorkomt?'

'Dat niet, uwe heiligheid,' antwoordde ik naar waarheid.

De oude Meryptah werd niet voor niets Grote Leraar genoemd. 'Hoe heet de grote tempel achter dit Huis van Ptah?' vroeg hij vriendelijk.

'Huis van Amon-Re, uwe heiligheid,' zei ik.

'Als Amon-Re de zonnegod is die in de grote tempel wordt aanbeden, wat betekent de naam Re dan?' vroeg de oude man.

'Dat Re de tweede naam van de zonnegod is?' waagde ik.

'Uitstekend geantwoord! Hi-hi-hi-hi, de vijf valt niet ver van de stam, uwe heilige majesteit!' giechelde Meryptah, opkijkend naar mijn vader.

Tegen mij vervolgde hij: 'En wat wordt er bedoeld met "belichaming"?'

Verwoed zocht ik een antwoord, maar ik stond met mijn mond vol tanden. Meryptah zei glimlachend: 'Wij hebben je hierheen laten komen, jonge prins, omdat je hier, tegenover je, het beeld ziet van de grote god Ptah. Wat stelt dit beeld dus voor?'

'De god Ptah, uwe heiligheid.'

'Goed geantwoord! Daarom zeggen we dat het beeld van een god de godheid zelf belichaamt. Het beeld is als het ware het levende aardse lichaam van de godheid, zie je, maar pas nadat het gewijd is. Vandaar dat ik mijn eerdere vraag moet herhalen. Wat is dus de betekenis van je voornaam?' Niet eerder had ik me zo verlegen gevoeld. Met een rood hoofd van schaamte zei ik: 'Uwe heiligheid, eh... ik begrijp het nog niet helemaal.'

'Ach ja, misschien verlang ik wat te veel van je, jonge prins,' knikte Meryptah. 'Ik zal het je zeggen. De naam Schoon is de Belichaming van Re wil zeggen dat jij de levende belichaming bent van de zonnegod Amon-Re op aarde. Met andere woorden, jij bent niet alleen kroonprins, maar ook een *goddelijke* prins, net zoals je vader goddelijk is, of alle farao's die hem zijn voorgedaan, begrijp je?' Merkwaaardig genoeg sprak hij met geen woord over mijn oudere broer, die op de prille leeftijd van vijf jaar was overleden. Bij zijn leven was hij was de kroonprins en hij had onze vader moeten opvolgen als farao Thutmosis V. Ik miste hem deernig, want in het koninklijke paleis te Memphis was hij mijn speelkameraadje geweest, net als mijn neefjes en nichten.

Pas veel later is me duidelijk geworden dat de vroegere koningen van Egypte niet als goddelijk werden gezien. Ze werden destijds niet 'farao' genoemd, maar 'koning'. De machtige vorsten van het *Per Aa*, het Grote Huis, zoals ons koninklijk geslacht werd genoemd, hadden zich ongeveer circa honderdenvijftig jaar voor mijn geboorte om politieke redenen aan het hoofd van de priesters van Amon-Re in Thebe gesteld.

Deze grote priesterkaste was zo onmetelijk rijk geworden, dat zij machtiger was dan de toenmalige koningen van Egypte. Dankzij deze slimme politieke zet waren de rollen omgedraaid, hoewel het priesterdom van Amon-Re sindsdien nauwelijks minder rijk en machtig was geworden. Zo hadden de latere koningen zichzelf vergoddelijkt. Zij waren niet alleen koning, maar ook hoogste priester van heel Egypte. Zij hadden zichzelf toen de titel *farao* gegeven, wat 'god-koning' betekent. Zo hadden zij zich meester gemaakt van de grote macht en immense rijkdom van alle priesterdommen. Meryptah vertelde dat er echter niet bij: hij stelde het voor alsof alle vroegere koningen goddelijk waren geweest.

'Ja, uwe heiligheid, ik begrijp het,' zei ik, hoewel ik mij allesbehalve goddelijk voelde.

'Jouw vader, zijne heilige majesteit Amenhotep de Derde, is daarom de goddelijke troonopvolger van je eveneens goddelijke grootvader, jonge prins, net

zoals jij later als goddelijke farao Amenhotep de Vierde weer jouw vader zult opvolgen,' hernam Eerste Profeet Meryptah.

Hij keek van opzij op naar mijn vader. 'Uw heilige majesteit, dit lijkt me het juiste moment uw zoon te zeggen wat de tweede reden is van zijn bezoek, hier?'

Vader bestudeerde kort mijn jongensgezicht. 'Zoals ik uwe heiligheid al heb geschreven, vindt ik mijn zoon nu nog wat jong,' antwoordde hij 'Aan de andere kant, mijn oppergriffier Pakruru-Thoth heeft hem vertrouwd gemaakt met de drieduizend hiërogliefen. Nefercheperu heeft daarbij blijk gegeven van een helder verstand plus een uitstekend geheugen. Hij kan dus al vlot lezen, wat mij een goede basis lijkt.'

Meryptah knikte langzaam. 'Uwe heilige majesteit, ik heb begrepen dat u zich vooral zorgen maakt over de emotionele gevolgen.'

'Daarin sta ik niet alleen,' antwoordde vader. Zijn moeder, Grote Koninklijke Vrouwe Teye, vindt hem in dat opzicht beslist nog wat te jong, maar als zijn vader ben ik van mening dat zijn leertijd niet vroeg genoeg kan beginnen.'

'Uwe heilige majesteit was zelf twee jaar ouder toen u aan uw leertijd begon,' merkte Meryptah op. 'Uw zoon, de jonge prins hier - neem mij niet kwalijk dat ik u erop wijs - loopt wat dat betreft twee jaar op u vooruit.' Meryptah scheen zijn volgende woorden zorgvuldig te overwegen. Hij staaarde voor zich uit, naar het beeld van de god Ptah.

'Overigens,' hernam hij, 'als mentor van zijne heilige majesteit uw grootvader - moge zijn *Ba* tot het gevolg van Osiris behoren - en ook als uw eigen leraar, heb ik de ervaring opgedaan dat jonge kinderen nieuwe kennis razendsnel in zich opnemen. Wat dat aangaat zijn ze vergelijkbaar zijn met een spons: zij zuigen kennis als het ware in zich op, nietwaar? Daarom lijkt het ook mij inderdaad niet te vroeg om zijn leertijd nu te laten beginnen, majesteit.'

Vader scheen zich te realiseren dat het gesprek tot nu toe over mijn jonge hoofd heen was gevoerd, want hij keek van opzij op mij neer en zei: 'Jonge prins, het lijkt me goed eerst eens jou naar je mening te vragen. Heb je goed begrepen waarover zijne heiligheid Meryptah en ik hebben gesproken?'

'Heb ik verlof om -' begon ik, maar vaders korte handgebaar maakte duidelijk dat hij nu geen tijd had voor plichtplegingen. 'Zeg gerust wat je wilt zeggen, lieve zoon.'

'Vader, als ik het goed begrijp, wordt het tijd mijn leertijd te laten beginnen. Ik weet alleen niet hoe -'

'Dat zal ik je zeggen, jonge prins. Zijne heiligheid is bereid - en denk erom, dat is een grote gunst! - persoonlijk je verdere opvoeding ter hand te nemen. Dat betekent, kort en goed, dat ik je straks onder zijn hoede hier zal achterlaten. Hij en zijn hooggeleerde priesters zullen je onderrichten in de geschiedenis van Egypte en andere landen, onze religie, de kunst van het rekenen... en vanzelfsprekend ook de getallenleer, de bouwkunde en de wiskunde.'

'Wat is wiskunde, vader?'

'Dat is een hogere vorm van rekenen, jonge prins.' Met die woorden stond hij op. 'Geloof me, zijne heiligheid, Eerste Profeet Meryptah, zal goed voor je zorgen.'

Hij keek me aan. 'Zo heeft hij ook mij als een vader behandeld toen ik zo jong was.'

'Zie ik u dan niet meer terug, vader?' vroeg ik. De schrik sloeg me om het hart.

'Natuurlijk wel, lieve jongen. Je weet best dat ik veel van je houd. Ik zal je geregeld schrijven. Als zijne heiligheid het goedvindt, kom ik af en toe naar zijn paleis om je te bezoeken.' Vader tilde mij op van de bank, omhelsde me innig en zette me weer op de grond. 'Nefercheperu, ik moet nu gaan,' zei hij met omfloerste stem. Hoorde ik dat wel goed? Hilde mijn grote, sterke vader nu, of vergiste ik mij? Ik had bij mijn vader nooit eerder iets gemerkt dat op ontroering leek. Ook zag ik in de ogen van Meryptah iets blinken. Een traan? Van de weeromstuit werd ik zelf overweldigd door verdriet om het naderende afscheid. Ik begreep dat ik voorlopig ook moeder niet meer zou zien. Manhaftig probeerde ik mijn tranen te bedwingen.

Meryptah stond nu zelf ook op. Het kostte hem zichtbaar moeite. Ik zag dat hij een paar keer zijn bovenlijf naar voren moest buigen voordat hij overeind kon komen, steunend op zijn priesterstaf. 'Mag ik dan uwe heilige majesteit een voorspoedige dag toewensen, onder bescherming van onze grote godinnen Isis en Maät?' Onder het spreken schuifelde Meryptah langzaam voor ons uit naar de uitgang.

Het was in de kleine, koele Ptah-tempel slechts enkele voetstappen naar de uitgang en ik werd meteen verblind door de felle zon. Meryptah tikte regelmatig met zijn staf op de stenen vloer, vermoedelijk om niet tegen de muur te lopen. Ook hij leek verblind door de zon, hoewel zijn zware wenkbrauwen zijn ogen wat afschermde. Even later blokkeerde vaders machtige postuur in de uitgang gedeeltelijk het helle licht van Amon-Re, zodat ik weer iets kon onderscheiden. We verlieten het Huis van Ptah. Buiten draaide vader zich om. Zijn zware hand rustte op mijn tengere schouder toen hij zacht zei: 'Nefercheperu, jonge prins, gehoorzaam de Grote Leraar en ook je mentor altijd zonder mankeren. Doe wat je wordt opgedragen, zelfs als het je allerminst bevalt. Dat zal vooral in het begin moeilijk zijn, zoals ik uit eigen ervaring weet.'

Hij draaide zich weer om, maar bleef na enkele passen opnieuw staan, voor een laatste vermaning. 'En ja, jonge prins, blijf altijd opgewekt van gemoed. Je zult zien, dat maakt alles veel gemakkelijker.'

Vader en Meryptah bogen voor elkaar, bij wijze van stilzwijgend afscheid. De hogepriester nam mij bij de hand en we bleven nog even zo staan, kijkend naar de rug van mijn vader die nu op weg was naar de koninklijke bark. Vanaf de plaats waar we stonden zag ik naast de grote tempel van Amon-Re een andere bark. Deze bark had een opmerkelijk hoge voor- en achterplecht, en de vorm ervan deed mij denken aan de maansikkel. Deze bark dreef echter niet in het water van de Nijl, maar in het water van een grote vijver, aan de landzijde van de lange, hoge tempel. Ik zag op allerlei plaatsen van de romp goud blinken.

Meryptah zag waar ik naar keek en hij legde uit: 'Wat je daar ziet, jonge prins, is de zonnebark van de machtige god Re. Hij drijft nu in de tempelvijver, maar wordt eens per jaar in processie op houten glijders rond de tempel getrokken om de nachtelijke reis van de god Re uit te beelden, met alleen de regerende farao aan boord.'

Intussen kregen we gezelschap van de Ptah-priester, die plotseling opdook, zonder dat ik hem had horen naderen. Hij en Meryptah waren zo vertrouwd

met elkaar dat de Eerste Profeet van Amon-Re geen buiging van hem verlangde als ze alleen waren. Meryptah begroette hem met een kort knikje. 'Laten we gaan,' zei hij tegen de Ptah-priester. We begonnen een breed voetpad te volgen dat naar het paleis van de Eerste Profeet leidde. Na een wandeling van op zijn minst een half uur - vanwege zijn hoge leeftijd kwam Meryptah maar langzaam vooruit - bereikten we een rechthoekige ommuring, bekroond door kantelen. De poort in de zware muur gaf toegang tot een door bomen geflankeerde allee, langs de rechterzijde geflankeerd door een met de Nijl verbonden kanaal. Links van de allee strekte zich een groene oase uit, de lusthof, zoals ik wist.

De symmetrische indeling van de paleisgrond leek namelijk een kopie van die van het paleis van mijn vader, met lage stenen muren die de verschillende delen van elkaar scheidden. In het hart van de lusthof verhief zich een groot traliewerk, rustend op vier rijen korte pilaren. Links en rechts van dit traliewerk lagen grote vijvers met eenden en ganzen erin, twee met palmladeren afgedekte broeikassen, twee zomerhuizen en meerdere rijen dadelpalmen, sycamores en vijgenbomen. Achter de lusthof verhief zich het paleis zelf, twee verdiepingen hoog en getooid met een kleurrijk beschilderde kroonlijst.

De wandeling door de lusthof zelf duurde een minuut of tien, totdat we de brede granieten bordestrap voor de paleispoort hadden bereikt. Binnen was het heerlijk koel en licht. Onder het dak zag ik ook hier lange, horizontale vensteropeningen die niet alleen het zonlicht toelieten maar ook de lucht in het paleis ververstten, net als in vaders paleis.

'Zo, jonge prins,' zei Meryptah, toen we in de ruime hal achter de paleispoort stonden. 'Ik neem aan dat je nu wel toe bent aan een lichte maaltijd en een bad. Je persoonlijke mentor hier zal je de weg wijzen.' Hij keek de Ptah-priester aan.

'Zorg goed voor hem, Ahmosenecht.'

Meryptah knikte kort naar mij en schuifelde weg, naar een zware houten deur in de achtermuur van de hal, beschilderd met scènes uit het dodenboek.

Ahmosenecht, een man met een schraal gezicht, een grote haakneus en een stel rare knobbels op zijn schedel, nam mij ongevraagd bij de hand en liep naar eenzelfde soort deur in de zijmuur van de hal. Hij opende de deur en liep een lange, brede gang in. De vloer was betegeld met een bontgekleurd mozaïek dat allerlei vogels en symbooldieren uitbeeldde. Ik herkende successievelijk de goddelijke stier Apis, de goddelijke krokodil Sobek, de goddelijke valk Horus, de goddelijke ibis Thoth en ook meerdere zwanen en ganzen, een enorme nijlbaars en nog veel meer. Aan het eind van de lange gang zag ik in dit schitterende mozaïek het kolossale lijf van een nijlpaard. Het dier was bloedrood uitgebeeld, om aan te geven dat dit monster een belichaming was van Seth, de satanische broeder en moordenaar van Osiris, koning van het dodenrijk. Ahmosenecht opende een brede deur, kort voor het uiteinde van de gang, en wees mij door de open deur naar een smallere deur in de zijmuur van een kortere gang. 'Jonge prins, achter deze deur wacht je een verkoelend bad,' zei hij. 'Laat je helpen door de priesteres die het bad voor je heeft klaar heeft. Zij zal je masseren en baden, waarna je de gang mag oversteken naar je kamer, waar je iets kunt eten. Als je daarmee klaar bent, kom ik je weer halen.'

Hij keerde om en liep de gang uit. Opnieuw werd ik overvallen door verdriet. Ik was opeens zo eenzaam dat het voelde als fysieke pijn. *Hoe hebben vader en*

moeder me dit kunnen aandoen? dacht ik in stilte. Eerst nu werd ik me bewust van de volslagen stilte om mij heen. Die stilte leek me te verpletteren, zo groot was de druk die ik ervoer. Ik verlangde hevig naar mijn min, die altijd zo lief voor me was geweest.

Bedremmeld duwde ik de deur naar de badkamer open. In de mozaïekvloer was een ovaal bassin gemaakt, gevuld met water. Van het water steeg damp op. De lucht in de badkamer was bezwangerd met de heerlijk prikkelende geur van een essentiële olie die ik niet eerder had geroken. De strakke witte muren waren verfraaid met bonte jachttaferelen waarin ruiters op sierlijke slanke paarden op de voorgrond traden. In enkele scènes herkende ik de vorm van een vervaarlijk ogend dier dat mij enigszins deed denken aan de sfinxen aan weerszijden van de brede allée naar de grote tempel van Amon-Re. Alleen ontbraken de vleugels.

Een jonge priesteres, alleen gekleed in een nauwsluitend linnen gewaad dat de fraaie contouren van haar slanke lichaam liet zien, was voorbereid op mijn komst. Ze stelde zich aan mij voor als tempelpriesteres Setepena en wees naar een lange smalle tafel van kostbaar ebbenhout, op bijna de navelhoogte van een volwassene. Er lagen dikke handdoeken op het tafelblad en ook zag ik een smal hoofdkussen.

'Jonge prins,' vroeg ze, met een uitnodigend gebaar, 'zou zijne koninklijke hoogheid op de massagetafel daar willen gaan liggen?'

Mijn weetgierigheid won het van het schrijnende gevoel van verdriet in mijn borst. 'Wat is dat voor een geur die ik ruik? En wat is dat voor een dier, eh, Setepena?' vroeg ik haar, wijzend naar het indrukwekkende zandkleurige dier waarvan de borst omgeven was door een dikke krans lang, bijna zwart haar. Die manen maakte het dier nog imposanter in mijn ogen.

'Wat je ruikt, jonge prins, is cederolie. Ik heb iets ervan door het badwater gemengd omdat deze olie vermoeidheid verdrijft. En deze dieren zijn leeuwen, jonge prins. Het zijn verscheurende dieren. Het is heel gevaarlijk op ze te jagen. Dat is echter niet overal in Egypte toegestaan, is me verteld. Dit jachttafereel geeft de woestijn in het zuiden van Egypte weer, waar de jacht op leeuwen wél wordt toegestaan, maar alleen aan leden van een vorstenhuis en hun gevolg.'

Intussen beklom ik het korte trapje opzij van de lange massagetafel. Setepena vroeg me op de rand van de tafel te gaan zitten. Haar slanke, bekwame handen hielpen mij bij het uitkleden. Daarna moest ik me ruggelings op de massagetafel uitstrekken en begon ze mij te masseren, eerst met prikkelende sesamolie. Na een minuut of vijf, zes, langer was niet nodig bij zo'n jong en soepel lijf als het mijne, nam ze een flacon met geurige rozenolie en herhaalde de procedure.

Ik gaf me heel gewillig over aan haar zachte handen, die zorgvuldig strijkbewegingen maakten in de richting van mijn hart. Langzamerhand werd ik slaperig, maar juist toen ik definitief in slaap dreigde te vallen hielp Setepena mij overeind. Ze stak haar handen naar mij uit en tilde mij van de massagetafel. Haar armen omklemden mijn bovenlijf en ze drukte mij tegen zich aan, zodat ik haar stevige borsten voelde. 'Zo, jonge prins, nu is het tijd voor het bad,' zei ze, al onderweg naar het geurende badwater. 'Hier is een trapje naar de bodem van het bad,' wees zij. 'Daal maar af en ga voor even kopje onder.'

Ze zette mij op de vloer en ik draaide me om naar het langwerpige bad, dat hier even breed was als mijn vader lang. Trede voor trede daalde ik het trapje af.